

ОБРАЗИ АНТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СОНЕТАХ М. ЗЕРОВА

У статті розглядаються образи античної літератури в сонетах М. Зерова

М. Зеров завжди цікавився античністю, розумів глибинну суть давньої культури. Цей інтерес прослідковується ще за часів його навчання у гімназії та університеті. І не дивно, що в творчості поета-неокласика в 20-30-х роках постійно з'являються образи й мотиви давньої доби. Науковець не тільки вдало використовував давні образні схеми, він наповнював їх особливим, сучасним звучанням, що дає можливість і нині проводити паралелі між героями давньої Греції та Риму з поетовими сучасниками. Це говорить про домінуючу роль античності у творчих студіях М. Зерова, про масштабність його літературних уподобань.

Неокласик відстоював позиції гармонійного поєднання кращих зразків античної культури з національною. Тому в оригінальній творчості поета спостерігаємо синтез української класики з античною. М. Зеров постійно наголошував на особливій місії давньої культури в процесі будівництва нової української. Неокласик доводив великі можливості класичної літератури, що була серйозною школою в процесі культурного зростання як світової, так і української інтелігенції. Цікавою є думка О. Гальчук про найсуттєвішу рису концепції античності М. Зерова: "Це тлумачення античності як метафори культурних традицій та класики взагалі, звернення до якої є своєрідною формулою вирішення проблеми взаємодії традицій та інновацій у культурному процесі" [1:30]. Справді, прослідковуючи проблеми поєднання літературних традицій і нових уподобань, ми можемо відтворити колорит мистецьких пошуків 20-30-х років, активним учасником яких був М. Зеров. Питання становлення нової літератури спонукало неокласика займатися літературно-критичною діяльністю. У диспутах на тему розвитку літератури античність, з її високохудожніми досягненнями, була одним із головних аргументів діяча української культури. Використовуючи античні образи, письменник доводив думку про нерозривність творчих пошуків минулого і сучасного. Підтвердженням цього є ціла група творів М. Зерова, у яких можемо простежити гармонійне поєднання образів минулого із сучасними переживаннями ліричного героя. Досягнення давньогрецької культури допомагають автору вирішувати проблеми сучасності, дарують поету натхнення й силу в творчих пошуках. Показовим є сонет "Партеніт". У цьому творі неокласик поєднує античні образи й ремінісценції з кримськими картинами. Через зорові образи М. Зеров змальовує неповторну споруду античної доби – храм діви Артеміди. Митець репрезентує думку про нерозривність зв'язків між минулим і сучасним. Підтвердженням цьому слугують як матеріальні цінності (храм Артеміди – богині полювання), так і духовні, витворені уявою літератора, – герої давньогрецьких міфів, що ніби знову оживають:

Вони живі, дива Архіпелага –
Орестів жах, Піладова звитяга
І смертний Іфігенії привіт [2:23].

Або ж:
І довго ще, купаючись у морі,
Поети увижатимуть в просторі
Ахейські весла та низькі човни [2:23].

Напевно, не дарма М. Зеров звертає увагу на храм Артеміди. Адже досліджуючи античність, а особливо VII-VI ст. до н.е., час, коли на узбережжі Чорного моря виникають еллінські поселення, він, можливо, саме там шукав суголосся своїм думкам. І храм, споруджений на честь Артеміди, був ключем до розуміння суспільного життя. Так, Артеміда була не тільки богинею полювання, а й втіленням дівочої чистоти та помічницею жінок під час пологів. Можливо, і неокласик, звертаючи увагу сучасників на історичні образи, чекав від них розуміння, чистоти та порядності як у літературній, так і громадській роботі.

М. Зерову в одному сонеті вдалося подати фрагменти вікової історії розвитку еллінської культури: фразою "І смертний Іфігенії привіт" [2:23] автор ще раз доводить багатство міфів давньої Греції. Згадає поет ім'я доньки царя Агамемнона, яку той приніс у жертву богині Артеміді заради Троянського походу (поет розкриває різноплановість образних систем). Про помсту за вбивство невинної сестри нагадують слова "Орестів жах" [2:23]. Використовуючи ці образи, поет проходить із своїми героями процес своєрідного духовного очищення від ідеологічного бруду, в який М. Зерова намагалася затоптати ортодоксальна критика. А звідси, можливо, й античні герої, чий вчинки й нині часто лишаються незрозумілими, а нерідко й неприйнятними для сучасного читача.

Проте культура минулого – це нерозкрита таїна, яку можуть з'ясувати і дослідити лише справжні романтики. Тільки в їхній багатій уяві виринатимуть "Ахейські весла та низькі човни" [2:23], образи-символи, здатні дарувати справжнім митцям натхнення й силу у протистоянні опонентам, що відповідатимуть на їх співучі сни: "Крізь зуби витисненим: "Трубадури!.." [2:23].

Створюючи нові сюжети, М. Зерову вдавалося наповнювати їх живими образними системами, що несли в собі весь потенціал естетичної та суспільної думки. Переосмислюючи античність, письменник тонко відчуває сучасність. Знання латини та античної культури допомагало М. Зерову у виробленні творчих засобів, що сприяли більшим можливостям у відтворенні власних думок та почуттів. У творчому потенціалі поета відчутний великий запас традиційних образів і форм, взятих із античної культури: Артеміда, Орест, Іфігенія, Пілад, або ж "давня грецька сага", "партеніт", "ахейські весла" тощо. Антична міфологія, даруючи М. Зерову ціле гроно "віч-

них образів", сприяє у відтворенні тонкощів емоційного стану, що, в свою чергу, висвітлюють сутність ліричного героя.

Образи античних, зокрема грецьких міфів у творчості М. Зерова, зазнають деякої трансформації. Для поета античні міфологічні герої були лінзою, крізь яку неокласик відстежував сучасність. Підтвердженням цієї думки може слугувати цикл сонетів, названих автором "Мотиви "Одіссеї". У цих творах, написаних за мотивами Гомерової "Одіссеї", спостерігаємо синтез образних систем античності та сучасності. Так, щодо поезій "Лотофаги" (Одіссея, IX, 82-104) та "Лестригони" (Одіссея, X, 80-134) Микола Зеров зазначав: "Поезії, які я в свій час мало кому й читав. Наші критики можуть доглянути в першій аналогії примусової українізації, а в другій під лестригонами побачити себе самих" [2:802].

Завдяки авторським коментарям чітко та виразно виділяється культурно-історичне та історико-літературне значення використаних в оригінальній поезії міфологічних сюжетів та образів. Погляд митця на античність позбавлений романтичної ідеалізації. М. Зеров часто підкреслює характерні особливості суспільного устрою тієї пори. Це вкотре демонструє бажання поета довести нерозривність минулого і сучасного.

Античність поет сприймає як цілісне, але неоднорідне явище. Звертаючись до античності, М. Зеров пропагував культурні досягнення тієї епохи. Так, прославляючи, з однієї сторони, міфологічну базу античності, поет наголошував і на темних сторінках тієї епохи. Сонет "Оі triakonta" відтворює усі жахи панування "тридцяти тиранів".

І поряд з цим спостерігаємо чіткі паралелі між часами античності й сучасними поету подіями, пов'язаними з приходом нової ідеології. Поет у пошуках відповіді на питання звертається до античності:

А ми? Де ж заступ нам на нашу гич,
І сапка на бур'ян, і лік на рани?
Дитяча сліпота? Сократів бич?
Чи невтишимий сміх Арістофана? [2:62].

Негаразди демонструються через промовисті образи: гич, бур'ян, рани. Вони підносяться до рівня символів. Завдяки їм відбувається потужний вплив на свідомість реципієнта. Посиленню впливу слугує група питальних речень з використанням імен митців античності, чії постаті стали етапними у розвитку світової культури.

Давньогрецькі мотиви наповнюють поезію М. Зерова особливими, неповторними картинами. Звернути увагу, на наш погляд, доречно на сонет "Олександрія". В першому катрені постає дивовижний світ, що чекає на мандрівника:

Згасає день, і море вечоріє,
Пасатий вітер нам вітрило рве,
І чорний корабель спішить – пливе
До портових огнів Олександрії [2:60].

Пейзажна замальовка репрезентує місце та час дії твору. Епітет "пасатий вітер" доповнює барвистість морської картини. А займенник "нам" наближає реципієнта до основоположної глибини авторської думки. Кожен рядок твору цілеспрямовано проектує процес зростання психологічних переживань, пов'язаних з поверненням до рідних берегів. Метафора "вітрило рве" відтворює не тільки нестримність бажань ліричного героя, а й нетерплячість та хвилювання. Цікавим, на наш погляд, є образ корабля, який завдяки епітету "чорний" та попередньому змісту набуває символічного значення. Адже його можна трактувати як символ далеких морських походів, від яких деревина, що слугувала матеріалом для будівництва корабля, почорніла, а також втому мореплавців. У той же час можемо інтерпретувати цей образ як складову дивовижної пейзажної замальовки, подарованої вечоровою порою. Наступний рядок є логічним завершенням цієї картини, коли берегова лінія вже покрита мороком ночі, а море ще деякий час відсвічуватиме залишками сонячного дня. Цю мить і закарбував у рядках сонета М. Зеров, показавши з однієї сторони "чорний корабель", з іншої – "портові огні Олександрії".

Весь мікросвіт, що оточує митця, перебуває в очікуванні дива, яке має з'явитися за лічені хвилини. І вже наступний катрен ніби вибухає ось тим чарівним, античним дивосвітом:

Он в сутіні велике місто мріє,
Двигить і дихає, немов живе [2:60].

Саме таким постає місто міфів, легенд, образів-героїв. І не дивно, що, вималювавши його в своїй уяві, поет не в силі стримати захоплюючі вигуки:

О серце світу, муз житло нове,
Наш Геліконе, наша Піеріє! [2:60].

Так, вважає М. Зеров, вітали місто давньогрецькі мореплавці, що після тривалих скитань поверталися додому. Таким перед ними поставав древній маяк на острові Форос та відкривався перед очима Гептастадіємський мол.

Проте почуття людини, яка повернулася на рідну землю, не заважають поету бачити реальність, і він, вже вкотре, виступає суворим аналітиком минулої і сучасної йому пори. Неокласик не намагається ідеалізувати античність. Він сприймає та трактує минуле з позицій історичної перспективи культурних та технічних цінностей, часто в світі античності знаходячи витoki сучасних проблемних питань.

Зразковим із цієї групи творів є, на наш погляд, сонетоїд "Арістарх", в якому М. Зеров вималює реальну картину літературних баталій, прозора і точно, через античні образи, репрезентуючи реальність свого часу. Так, угодні ідеологічній системі мистецькі пошуки сучасників неокласик трактує як "торжище ідей", а носіїв червоної ідеї, що впроваджували політичні заклики в літературі, зображає як "олександрійських муз нащадків і послідків". Використовуючи дієслово "роїлися", М. Зеров кепкує з їхньої гонитви за швидкоплинною літератур-

ною модою, відстоюючи деідеологізацію літературного життя з проекцією на справжню, перевірену віками, творчу працю, визначає справжні літературні орієнтири:

І був один куток, де їх невтомний галас
Безсило замовкав: самотній кабінет,
Де мудрий Арістарх, філолог і естет,
Для нових поколінь, на глум зухвалій моді,
Заглиблювався в текст Гомерових рапсодій [2:82].

Неважко відчуті симпатії М. Зерова до зваженої та мудрої поведінки Арістарха, який, будучи незрозумілим для сучасників, творив для майбутніх поколінь. Маємо відзначити цілий ряд рис, що є спільними для цих двох митців: а) повага до вивічених часом здобутків літератури; б) відчуття та розуміння справедливості власних поглядів; в) нерозуміння, а то й невизнання суспільством їхнього таланту; г) ігнорування вимог щодо фанфарної творчості тощо.

Давньогрецькі мотиви у творчості М. Зерова вказують не тільки на глибину його знань, а й підводять до висновку про роль і значення класичної культури в особливому, зеровському способі мислення. Давня Греція з її світом міфів та легенд знаходить у творчості М. Зерова найбільш важливе функціональне застосування. Варто відзначити майстерне використання давньогрецьких мотивів та образів у циклі "Мотиви", "Одісеї", "Олександрійські вірші" тощо. Антична тема утвердилася у поезії митця тільки завдяки неослабному інтересу до історії та культури Греції.

Досліджуючи зразки мистецької досконалості, М. Зеров відкрив для себе античну культуру, що виділяється своєю глибиною, красою і неповторністю. Неокласик шукав і знаходив у цій літературі відповіді на власні запитання, а міфологічні образи нерідко ставали художньою основою для зображення українського життя 20-30-х років ХХ століття. Використовуючи в своїх творах античні духовні ідеали, М. Зеров намагався сприяти формуванню світобачення молодого покоління українських літераторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гальчук О. Світ античності в рецепції Миколи Зерова // Вісник КІСу, випуск 3.-К., 1999. – С.29-41.
2. Зеров М. Твори: В 2 т.-К.: Дніпро, 1990. – Т.1.: Поезії. Переклади / Упорядн. Г.П. Кочур, Д.В. Павличко. – К.: Дніпро, 1990. – 843 с.

Матеріал надійшов до редакції 26.01.2004 р.

Башмановский В.И. Образы античной литературы в сонетах Н. Зерова.

В статье рассматриваются образы античной литературы в сонетах Н. Зерова

Bashmanivsky V.I. The characters of Ancient Literature in Sonnets by M. Zerov.

The article highlights the characters of Ancient literature in Sonnets by M. Zerov.